

Jerzy Snopek

Z działalności Pracowni Historii Literatury Oświecenia

Biuletyn Polonistyczny 21/4 (70), 101-106

1978

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

wą jest tutaj autopsja - dotarcie do wszystkich dostępnych egzemplarzy okresu staropolskiego i oświecenia, i identyfikacja. Schemat opisu zgodny jest na ogół z zasadami przyjętymi w zastosowaniu do starych druków.

Mgr Katarzyna Mroczek

Z działalności Pracowni Historii Literatury Oświecenia

W dniach 24-25 października 1977 r. odbyło się we Wrocławiu zebranie naukowe Pracowni Historii Literatury Oświecenia Instytutu Badań Literackich PAN. Otwarcia obrad dokonał doc. dr Roman Kaleta, po czym uczestnicy wysłuchali referatu dr Barbary Wołskiej pt. "Pierwszy rozbiór w poezji politycznej 1772-1776". Na podstawie analizy wybranych utworów autorka scharakteryzowała świadomość polityczną twórców wymienionego w tytule okresu, ewoluującą od nikłych przeczuć rozbiorów w 1772 roku do oceny tragicznego faktu historycznego - w utworach późniejszych.

W kolejnym wystąpieniu doc. dr Edmund Rabowicz przekazał informację o stanie prac nad monumentalnym dziełem - pełnym wydaniem poezji politycznej czasów stanisławowskich. Część pierwsza edycji obejmować będzie całość dostępnej poezji politycznej tego okresu, powstałej do r. 1773; część druga - lata 1773-1788; część trzecia - lata 1738-1795.

W dalszym ciągu autor przeszedł do zasadniczego przedmiotu swoich rozważań, które zgodnie z tytułem referatu dotyczyły "Zasad edycji poezji politycznej czasów stanisławowskich", i omówił kolejno następujące problemy: 1. kryteria, jakie należy stosować przy włączaniu utworów literackich do wspomnianej edycji; 2. granice tekstologiczne utworów; 3. podstawa wydania (editio princeps, editio ultima czy też wersja najbogatsza treściowo i formalnie); 4. zakres modernizacji pisowni - przedstawiając w poszczególnych punktach własne propozycje.

Obrady popołudniowe otworzył referat prof. dra Mieczysława Ingłota zatytułowany "Nieznajoma z podróży. (O elementach komedii oświece-

niowej w sztuce Aleksandra Fredry »Świeczka zgasła«)”. Motyw nieznamy z podróży, wiążący się z występowaniem przeciw określonym normom moralnym, wywodzi się - według opinii referenta - z literatury Oświecenia i jest obecny np. w "Podróży sentymentalnej" Sterne'a.

Ostatni referat pierwszego dnia obrad, "Staropolskie tradycje historycznoliterackie w »Sztuce rymotwórczej« F.K. Dmochowskiego", przedstawił dr Wacław Walecki. W wyniku analizy "Sztuki rymotwórczej", przeprowadzonej pod kątem zawartego w niej przeglądu literatury staropolskiej, referent stwierdził bezpodstawność utrzymującego się w historii literatury przekonania o negatywnym stosunku Dmochowskiego do literatury epoki baroku.

Referat doc. dr Elżbiety Aleksandrowskiej "O Józefie Koblańskim, poecie zapomnianym" był wstępem do tomiku poezji zebranych Koblańskiego, który stanowić ma - w zamierzeniu autorki - część przygotowanej przez nią serii wydawniczej pt. "Wiersze poetów zapomnianych polskiego Oświecenia". Referentka przedstawiła sylwetkę Koblańskiego jako trzeciego - po Książkinie i Karpińskim - przedstawiciela sentymentalizmu, poety cenionego przez współczesnych, a zapomnianego przez potomnych, oraz omówiła skomplikowane losy jego wierszy. Dokonała też przeglądu gatunkowego i tematycznego twórczości poety oraz podkreśliła takie jej cechy, jak: sceptycyzm wobec oświeceniowego racjonalizmu, pogarda dla scholastyki i ostentacyjny demokratyzm. Zwróciła również uwagę na bogactwo form wersyfikacyjnych w poezji Koblańskiego.

Z ostatnim referatem zebrania, pt. "»Zabawy Przyjemne i Pożyteczne« wobec myśli Oświecenia", wystąpił doc. dr Julian Platt. Omówił on cechy światopoglądu propagowanego przez to czasopismo, wydzielając następujące grupy zagadnień: 1. apoteoza rozumu, nauk i dobrego gustu; 2. "Zabawy" wobec poglądów J.J. Rousseau; 3. "Zabawy" wobec fizjokratyzmu; 4. granice rozumu (ostrzeżenie przed zuchwałą ciekawością); 5. cel oświaty.

Dyskusje po wygłoszonych referatach wniosły wiele nowych sugestii w kwestiach zarówno szczegółowych, jak ogólnych.

W dniach 12-13 grudnia 1977 r. w sali konferencyjnej Instytutu Historii PAN w Warszawie odbyło się zebranie naukowe Pracowni Historii Literatury Oświecenia IBL PAN.

W otwierającym sesję referacie, "Contes de fées w Oświeceniu polskim" - stanowiącym pierwszą wersję jednego z rozdziałów opracowywanej monografii "Powiastka w Oświeceniu polskim" - doc. dr hab. Zofia Sinko podjęła próbę krytycznej analizy jednej spośród uprawianych w polskim Oświeceniu małych form literackich - conte de fées, czyli bajki wieszczkiej (czy też bajki o wróżkach). Jest to pierwsza tego rodzaju próba w naszej historii literatury. Referat przedstawił genezę gatunku, a także jego polską recepcję. Prelegentka podkreśliła moralistyczne i rozrywkowe funkcje bajek o wróżkach oraz ich związki z folklorem; omówiła wątki fabularne contes de fées.

Referat doc. dr hab. Teresy Kostkiewiczowej "Poezja religijna w Polsce epoki Oświecenia" stanowi próbę syntetycznego zarysowania problematyki religijnych wątków w poezji polskiego Oświecenia. Za podstawę typizacji poezji religijnej przyjęła referentka sposoby realizowania się w utworach poetyckiej wizji Boga, sytuacji egzystencjalnej człowieka oraz typów jego związku z Bogiem, wyróżniając i charakteryzując kilka odmian poezji religijnej czasów Oświecenia: 1. afirmatywna - najbliższa ortodoksyjnej religijności (przedstawiciele: Beniśławska, J. A. Załuski, Drużbacka); 2. racjonalistyczna - uzasadniająca istnienie Boga argumentami rozumowymi (np. Krasicki, Gurski, Naruszewicz); 3. poezja religijna, w której punktem wyjścia jest pojęcie natury (charakterystyczna jest tu postawa uporządkowanej refleksji, np. Staszic, Kołłątaj); 4. patriotyczna poezja religijna.

W konkluzji swoich rozważań prelegentka stwierdziła, że Bóg był dla ludzi Oświecenia istotną moralną inspiracją i problemem intelektualnym.

Referat dra Piotra Żbikowskiego "System gatunkowy polskiego klasycyzmu" dotyczył teorii gatunków literackich funkcjonujących w polskim Oświeceniu. Referent zajął się przede wszystkim stosunkiem terminów i pojęć gatunkowych stosowanych w drugiej połowie XVIII w. do tradycji staropolskiej oraz zarysował główne tendencje przemian w tym zakresie, zachodzących do końca XVIII w.

Komunikat pt. "Nieznani poeci Oświecenia w zbiorach rękopiśmiennych"

wyłosił mgr Jerzy Snopek, który zasygnalizował istnienie rękopiśmiennych zbiorów takich poetów polskiego Oświecenia, jak np. Jan Michalski, Seweryn Klemens Radwański, Franciszek Boniecki, Józef Sygiert (dokładniej zostały omówione sylwetki twórcze Bonieckiego i Sygierta).

Referat doc. dra hab. Janusza Maciejowskiego pt. "Folklor środowiskowy dworski w czasach Oświecenia" miał charakter rekonesansowy: przedstawiał próbę wydzielenia przedmiotu badań i adekwatnych doń kategorii badawczych. "Folklorem środowiskowym" zostały nazwane przejawy aktywności kulturalnej grup społecznych cechujących się różnymi rodzajami więzi (stanowe, zawodowe, terytorialne itd.); folklor środowiskowy rozwija się w społeczeństwach cywilizowanych na marginesie kultury oficjalnej, uzupełniając ją - niekiedy na zasadzie opozycji. Referent wyróżnił następujące odmiany folkloru środowiskowego występujące w Polsce w XVIII wieku: "dziadowski", "szlachecki", "warszawski", "żakowski", "środowisk dworskich". Wskazując na renesansową proveniencję "folkloru środowisk dworskich", wyróżnił jego następujące składniki: 1. zjawiska typu teatralnego czy parateatralnego; 2. fabuły, anegdoty, dłuższe historie o bliźnich, najczęściej mówione (potem przy jakichś okazjach zapisywane); 3. korespondencja (listy); 4. nieoficjalna produkcja wierszopiska.

Wygłoszonym referatom towarzyszyła żywa dyskusja, częściowo uzupełniająca zawarte w nich informacje.

x

W dniach 13-14 marca 1978 r. w gmachu Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu odbyło się kolejne zebranie naukowe Pracowni Historii Literatury Oświecenia IBL PAN.

Pierwszy referat, "Saint Martin, czyli o mesjanizmie francuskim pod koniec XVIII wieku", przedstawiła prof. Mieczysława Sekrecka. Omówiła poprzedzające mesjanizm francuski przemiany w poglądach na rolę Izraela w historii świata, a z kolei przedstawiła mesjanistyczne wątki w myśli Robespierre'a, Saint-Justa i Babeufa - według których źródło

wyzwolenia świata stanowiła rewolucja francuska. Był to mesjanizm świecki: brakło w nim mistyczości i uznania, że światem kieruje opatrzność. Te cechy znajdziemy dopiero w doktrynie Saint-Martina, w której pojawiają się również takie kluczowe dla teorii mesjanistycznych idee, jak idea narodu wybranego oraz idea człowieka wybranego.

Referat wygłoszony przez doc. dra hab. Juliana Platta "Historia, bohater historyczny w »Zabawach Przyjemnych i Pożytecznych«" stanowi część opracowywanej przez tego badacza monografii "Zabaw".

Autor przedstawił poglądy ludzi Oświecenia na rolę historii, ze szczególnym uwzględnieniem historii Rzymu, omawiając propagowane wówczas starożytne ideały życia i wzory enoty oraz podkreślając wielką popularność takich historyków starożytnych, jak Liwiusz, Sallustiusz, Tacyt, Xenofont i Plutarch.

W drugiej części referatu scharakteryzowany został oświeceniowy model bohatera historycznego, przy czym podkreślono brak wśród wzorów - bohatera walczącego, bojownika.

Próbkę ogólnej charakterystyki twórczości Anny Mostowskiej stanowił referat mgr Barbary Jadczakowej "W kręgu czarnego gotyku, czyli o powieściach Anny Mostowskiej". Autorka pojmuje gotyzm jako bunt przeciw formułom racjonalistycznym. Omawiając twórczość Mostowskiej, zwraca uwagę na występujące w niej stereotypy i brak troski o prawdę historycznych realiów. W dalszej części referatu autorka wyróżniła stosowane przez pisarkę środki tworzenia gotyckości oraz zestawiała katalog składników gotycyzmu.

Tematem referatu mgra Jana Neuberga były "Małe formy fabularne w literaturze i czasopiśmie polskiego Oświecenia".

Autor próbował znaleźć formułę wydzielenia, opisu i klasyfikacji małych form fabularnych. Omówił ich poetykę oraz związki między prozą powieści i powiastki. Przyjmując za kryterium sferę świata przedstawionego, wyróżnił małe formy powieściowe o charakterze alegorycznym, z kolei realistycznym oraz fantastyczno-baśniowym. Wskazał również na przydatność klasyfikacji małych form fabularnych ze względu na ich proveniencję.

Kolejny referat, "Tradycje komediowe »Dożywocia« A. Fredry",

przedstawił prof. Mieczysław Inglot, który podjął próbę osadzenia "Dożywocia" w polskiej tradycji komediowej, a następnie wskazał na prototypy postaci Fredrowskich w komedii dell'arte oraz na tradycje molierowskie postaci Natki i Leona.

Ostatni referat, "O »Amfitrionie« F. Zabłockiego", wygłosiła mgr Janina Pawłowiczowa. Przytaczając liczne opinie pisarzy oświeceniowych i krytyków współczesnych na temat "Amfitriona", ukazała sceniczny los sztuki Zabłockiego, a następnie dokonała analizy utworu, przedstawiając, z jednej strony - motyw Amfitriona w różnych literaturach, z drugiej zaś - motyw Jowisza w twórczości stanisławowskiego komediopisarza.

Uzupełnieniem wygłoszonych referatów były następujące po nich dyskusje, w trakcie których wniesiono wiele uściśleń, uzupełnień i nowych propozycji.

Mgr Jerzy Snopek

SPRAWOZDANIA Z PODRÓŻY NAUKOWYCH:

Sprawozdanie z pobytu naukowego w Moskwie 12 grudnia 1976 - 6 marca 1978

W czasie pobytu w Moskwie:

- Zapoznałam się z pracami semantyków radzieckich zatrudnionych w różnych ośrodkach (Instytut Słowianoznawstwa i Bałkanistyki, Instytut Języka Rosyjskiego, Ogólnozwiązkowe Centrum Tłumaczeniowe, WINITI, grupa J.D. Apresjana).

- Wygłosiłam trzy referaty, na tematy:

1. Grupy wyrażenń intensyfikowalnych (z zagadnień syntaktyki sensów);
2. Użycie wykładników intensywności cechy w zdaniu z punktu widzenia struktury tematyczno-rematycznej;
3. Sprawozdanie z prac: a) Niektóre zagadnienia przekładu na ma-